

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П.ДРАГОМАНОВА

ВАСИЛЬКОВСЬКА КАТЕРИНА МИКОЛАЇВНА

УДК 371.134:78+378.016:78

**ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬОГО СВІТОГЛЯДУ
МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ
В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ МУЗИЧНО-ІСТОРИЧНИХ ДИСЦИПЛІН**

13.00.02 – теорія та методика навчання музики і музичного виховання

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2006

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, доцент
Шевнюк Олена Леонідівна,
Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова,
завідувач кафедри образотворчого мистецтва.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор,
Афанасьєв Юрій Львович,
Державна академія керівних кадрів
культури і мистецтв, завідувач кафедри
мистецтвознавства та експертної діяльності;
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
Масол Людмила Михайлівна,
Інститут проблем виховання АПН України,
старший науковий співробітник
лабораторії естетичного виховання.

Провідна установа: Південноукраїнський державний педагогічний
університет імені К.Д.Ушинського, кафедра
педагогіки, Міністерство освіти і науки України,
м.Одеса.

Захист відбудеться 7 лютого 2006 р. о 16.30 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.08 у Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, 01601, м.Київ, вул.Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, 01601, м.Київ, вул.Пирогова, 9.

Автореферат розісланий 5 січня 2006 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Т.М.Завадська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Утвердження гуманістичної освітньої парадигми вимагає здійснення професійної підготовки художньо-педагогічних кадрів у контексті їх особистісного становлення. Реалізація зазначеного передбачає комплексний розвиток у студентів-музикантів не тільки інформаційно-операційних, але й ціннісно-мотиваційних аспектів їх педагогічної культури. Це актуалізує проблему формування цілісного художнього світогляду майбутніх учителів музики як такого інтегрального базису їх подальшої художньо-педагогічної діяльності, що визначає її предметний зміст та ціннісно-сміслову спрямованість.

Методологічне підґрунтя вивчення феномена світогляду та його дефінітивна характеристика окреслені в наукових працях філософів О.Азархіна, Р.Арцишевського, Є.Бистрицького, О.Спіркіна, В.Черноволенка, В.Шинкарука. Психолого-педагогічні основи становлення та функціонування світогляду особистості висвітлені в роботах М.Ашманіса, Л.Божович, С.Гончаренка, Г.Залесьського, І.Лернера, Н.Менчинської, Е.Моносзона, Т.Мухіної, К.Платонова, Р.Рогової, К.Шуртакова. Важлива роль мистецтва в розвитку світоглядної свідомості людини наголошується в дослідженнях Є.Володіна, В.Іванова, В.Мазепи, В.Малахова, В.Смікал, Д.Ханіна, Т.Шуртакової.

Багатоаспектність проблеми формування художнього світогляду особистості знайшла своє відображення в наукових працях з методології мистецтвознавства (Ю.Афанасьєв, Л.Закс, А.Зись, М.Каган, Л.Столович), психології художнього сприйняття (Л.Виготський, Є.Крупнік, О.Леонт'єв, Д.Леонт'єв, С.Раппопорт, П.Якобсон), поліхудожнього виховання особистості (Л.Масол, Н.Миропольська, Л.Предтеченська, Г.Шевченко, Н.Шишляннікова, Б.Юсов).

У науково-методичній літературі з питань професійної підготовки майбутніх учителів музики проблема формування художнього світогляду розглядається в контексті розвитку духовно-особистісного потенціалу педагога-музиканта (О.Олексюк, В.Орлов, М.Ткач, Б.Целковніков, А.Щербакова), теорії формування художньої культури студентів (Е.Абдуллін, Г.Падалка, О.Ростовський, О.Рудницька, О.Щолокова), методичних основ інтеграції їх мистецьких знань (М.Бонфельд, О.Бузова, О.Соколова, Т.Стратан). Ряд дослідників, зокрема, В.Кряжевських, Г.Побережна, Н.Провозіна, Л.Рапацька, Л.Романова, В.Шульгіна, відзначають продуктивність музично-історичної освіти в розширенні загальної мистецтвознавчої ерудиції майбутніх учителів.

Названі науковці ґрунтовно висвітлюють теоретичні та практичні засади педагогічного керівництва становленням окремих складових художнього світогляду студентів: інтегрованої художньої картини світу, гуманістичних ціннісних орієнтацій, художнього сприйняття та світовідношення. Проте проблема формування цілісного художнього світогляду майбутніх учителів музики, особливо в аспекті організаційно-методичного забезпечення зазначеного процесу в ході опанування музично-історичних дисциплін, потребує подальшого дослідження.

Аналіз змісту та організації професійної підготовки педагогів-музикантів показує, що цілісному розвитку їх художнього світогляду заважає вузькопредметний технологічний підхід до вивчення фахових дисциплін. Він призводить до однобічності мистецтвознавчого тезаурусу майбутніх учителів та редукції його ціннісно-сислового наповнення. Це суперечить сучасним вимогам до художньо-педагогічної діяльності вчителя музики, яка передбачає актуалізацію поліхудожнього контексту при залученні учнів до музичного мистецтва з акцентуванням його аксіологічних та антропологічних домінант.

Зазначене зумовлює необхідність розробки культуровідповідного організаційно-методичного забезпечення музично-історичної освіти студентів вищих педагогічних навчальних закладів, що і визначило вибір теми дисертаційного дослідження – *“Формування художнього світогляду майбутнього вчителя музики в процесі вивчення музично-історичних дисциплін”*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження входить до плану науково-дослідної роботи кафедри методики музичного виховання та хорового диригування Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова і складає частину наукового напрямку “Зміст, форми і методи фахової підготовки майбутніх учителів музики”.

Тему дисертації затверджено Вченою радою Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (протокол № 8 від 27 лютого 2003 р.) і узгоджено в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології в Україні (протокол № 6 від 17 червня 2003 р.).

Об'єкт дослідження – процес фахової підготовки майбутніх учителів музики у вищому педагогічному навчальному закладі.

Предмет дослідження – методичні засади формування художнього світогляду майбутнього вчителя музики в процесі вивчення музично-історичних дисциплін.

Мета дослідження – розробити, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити організаційно-методичну систему формування художнього світогляду студентів вищих педагогічних навчальних закладів у процесі вивчення музично-історичних дисциплін.

Концептуальні ідеї дослідження. Художній світогляд вчителя музики розглядається як узагальнена система його мистецьких знань, художніх цінностей та художньо-педагогічних принципів, що визначає зміст та характер його особистісної самореалізації в професійній діяльності. Способом формування цілісного художнього світогляду студентів у процесі вивчення музично-історичних дисциплін є втілення в їх організаційно-методичному забезпеченні принципів культурологічного підходу, спрямованого на комплексний розвиток гностичних, аксіологічних та практичних складових професійної культури педагога-музиканта.

Гіпотеза дослідження: ефективність формування художнього світогляду майбутнього вчителя музики залежить від забезпечення культурологічної спрямованості

організаційно-методичної системи вивчення музично-історичних дисциплін, що передбачає: 1) використання комплексу методів структуризації, систематизації та інтеграції культурологічних, поліхудожніх та музично-історичних знань студентів з метою становлення у них цілісної художньої картини світу; 2) застосування психотехнічних та соціоігрових методів з метою актуалізації художньо-сислової рефлексії майбутніх учителів та концептуалізації їх емоційно-ціннісного ставлення до творів мистецтва; 3) навчальне моделювання ситуацій художньо-педагогічного спілкування з метою усвідомлення студентами провідних принципів їх подальшої професійної діяльності.

Завдання дослідження:

- здійснити теоретичний аналіз сутності, змісту та структури художнього світогляду майбутнього вчителя музики;
- розкрити педагогічний потенціал культурологічного підходу в формуванні художнього світогляду студентів у процесі вивчення музично-історичних дисциплін;
- конкретизувати місце музично-історичних дисциплін у становленні художнього світогляду майбутніх учителів музики в ході їх професійної підготовки у вищому навчальному закладі;
- встановити критерії та рівні сформованості художнього світогляду студентів;
- розробити та експериментально перевірити організаційно-методичну систему формування художнього світогляду майбутнього вчителя музики в процесі вивчення музично-історичних дисциплін.

Методологічну та теоретичну основу дослідження становлять: концептуальні положення філософської, психологічної та педагогічної науки про сутність світогляду особистості (О.Азархін, Р.Арцишевський, Є.Бистрицький, В.Шинкарук), психологічні механізми його функціонування (Л.Божович, Г.Залеський, Н.Менчинська, Т.Мухіна, К.Платонов), способи педагогічного керівництва його становленням (С.Гончаренко, Е.Монозон, Р.Рогова, К.Шуртаков) та роль мистецтва в цьому процесі (Є.Володін, В.Іванов, В.Малахов, В.Смікал, Т.Шуртакова); теоретико-методологічні та психолого-педагогічні основи художнього пізнання (Л.Виготський, Л.Закс, М.Каган, Є.Крупнік, О.Леонт'єв); педагогічні концепції культурологічного підходу (А.Валицька, Г.Гайсіна, В.Доманський, Л.Кондрацька, В.Маслов, Л.Настенко, О.Шевнюк), теорії формування художньої культури педагога-музиканта (Е.Абдуллін, Г.Падалка, Л.Рапацька, О.Рудницька, О.Щолокова), дидактичні моделі музично-історичної освіти майбутніх учителів музики (В.Кряжевських, Г.Побережна, Н.Провозіна, Л.Рапацька, Л.Романова).

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань та перевірки гіпотези дослідження були використані методи теоретичного та емпіричного рівнів. До першої групи

увійшли методи теоретичного аналізу філософської, мистецтвознавчої та психолого-педагогічної літератури з досліджуваної проблеми, систематизації, класифікації та узагальнення наукової інформації з метою визначення сутності, змісту, структури художнього світогляду майбутніх учителів музики та оптимальних способів педагогічного керівництва його становленням, а також метод моделювання - для конструювання моделі організаційно-методичного забезпечення формування художнього світогляду студентів в процесі вивчення музично-історичних дисциплін. До групи емпіричних методів увійшли анкетування, педагогічне спостереження, контент-аналіз, педагогічний експеримент (констатувальний та формувальний), а також методи математичної статистики. Ці методи дозволили визначити вихідний стан сформованості художнього світогляду студентів музично-педагогічних факультетів вищих навчальних закладів, перевірити ефективність розробленої методичної системи та достовірність отриманих експериментальних даних.

Вірогідність результатів дослідження забезпечується теоретичною обґрунтованістю вихідних положень; використанням комплексної методики дослідження, яка відповідає суті визначеної проблеми; аналізом значного теоретичного та емпіричного матеріалу; репрезентативністю вибірки; поєднанням якісного та кількісного аналізу експериментальних даних.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що:

- вперше розроблено організаційно-методичну систему формування цілісного художнього світогляду майбутніх учителів музики в процесі вивчення музично-історичних дисциплін;
- доведено продуктивність культурологічного підходу до вивчення музично-історичних дисциплін як фактору формування художнього світогляду студентів;
- конкретизовано сутність, зміст та компонентну структуру художнього світогляду вчителя музики;
- обґрунтовано критерії та рівні сформованості художнього світогляду майбутніх учителів.

Теоретичне значення дослідження виявляється в поглибленні наукових поглядів щодо сутності художнього світогляду педагога-музиканта як базису його особистісної та професійної культури, обґрунтуванні ефективності культурологічного підходу у вивченні музично-історичних дисциплін, актуалізації необхідності наукових розробок проблеми формування цілісного художнього світогляду майбутніх учителів музики в процесі їх фахової підготовки у вищому педагогічному навчальному закладі.

Практичне значення дослідження полягає в розробці на основі його теоретичних висновків та експериментальних результатів рекомендацій щодо оновлення змісту та методики викладання музично-історичних дисциплін на музично-педагогічних факультетах вищих

навчальних закладів. Матеріали дисертації можуть бути використані для проектування навчальних програм та нормативних курсів з історії музики, спецкурсів з теорії та методики музичного виховання й вивчення художньої культури, для збагачення методичної складової художньо-педагогічної практики студентів, удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів музики та реалізації світоглядної спрямованості навчально-виховного процесу.

База дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилась на базі Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського, Бердянського державного педагогічного університету, Кам'янець-Подільського державного університету. Експериментальним дослідженням було охоплено 317 осіб.

Організація дослідження. Дослідження проводилось протягом 2001-2005 років у три етапи.

На першому етапі (2001-2002) здійснено аналіз наукових джерел з досліджуваної проблеми, визначено мету, завдання дослідження та основні його напрямки, розроблено програму та методику експерименту.

На другому етапі (2002-2004) проведено констатувальний експеримент та здійснено апробацію розробленої системи методів, спрямованих на формування художнього світогляду майбутніх учителів музики в процесі вивчення музично-історичних дисциплін.

На третьому етапі (2004-2005) здійснено експериментальну перевірку ефективності формувальних методик, проведено статистичну обробку та узагальнення отриманих даних, оформлено висновки.

Апробація та впровадження результатів дослідження. Основні положення, висновки та результати дослідження доповідались на Міжнародній науковій конференції “Мистецька освіта в контексті європейської інтеграції: Теоретичні та методичні засади розвитку” (Суми, 2004), Всеукраїнській науково-практичній конференції “Художня освіта і суспільство XXI століття: духовні, культурологічні, мистецькі виміри” (Київ, 2004), науково-методологічному семінарі “Теоретичні та методичні засади неперервної мистецької освіти” (Київ, 2004), Всеукраїнській науково-практичній конференції “Педагогічна творчість, майстерність, професіоналізм: проблеми теорії і практики підготовки вчителя-вихователя-викладача” (Київ, 2005), на звітних науково-практичних конференціях викладачів та аспірантів НПУ імені М.П.Драгоманова (Київ, 2003, 2004, 2005), обговорювались на засіданнях кафедри методики музичного виховання та хорового диригування НПУ імені М.П.Драгоманова.

Теоретичні положення та практичні результати дослідження впроваджено в навчально-виховний процес музично-педагогічних факультетів Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського (довідка №2337 від 30.09.2005), Бердянського державного педагогічного університету (довідка №57/1398-08 від 13.10.2005),

Кам'янець-Подільського державного університету (довідка №37 від 30.09.2005), Інституту мистецтв Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (довідка №04-10/2068 від 25.10.2005).

Публікації. Основні теоретичні положення дослідження, його результати та висновки подано в 11 одноосібних публікаціях автора, з них 7 – у провідних наукових фахових виданнях.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу та загальних висновків, списку використаних джерел, що нараховує 300 найменувань (з них 10 іноземною мовою), 13 додатків. Повний обсяг дисертації – 234 сторінки, з них – 184 сторінки основного тексту. Робота містить 8 рисунків і 3 таблиці.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність і доцільність дослідження, визначено його об'єкт, предмет, мету, сформульовано гіпотезу та завдання, окреслено методологічні та теоретичні засади, охарактеризовано методи дослідження, розкрито його наукову новизну, теоретичне й практичне значення, подано відомості про апробацію та впровадження результатів дослідження.

У **першому розділі** – “**Теоретичні основи формування художнього світогляду майбутніх учителів музики**” – проаналізовано філософську, мистецтвознавчу, психолого-педагогічну літературу з проблеми дослідження. На цій основі розкрито сутність, зміст та структуру художнього світогляду вчителя музики, теоретично доведено доцільність застосування культурологічного підходу в педагогічному керівництві його формуванням у вищому навчальному закладі, а також конкретизовано роль музично-історичних дисциплін в цьому процесі.

Вивчення філософських концепцій світогляду (О.Азархін, Р.Арцишевський, Є.Бистрицький, О.Спіркін, В.Черноволенко, В.Шинкарук) виявило одностайну позицію науковців у тлумаченні його як системи знань, цінностей, ідеалів, принципів та переконань особистості, які визначають загальне розуміння нею світу, її ставлення до дійсності, життєві позиції та програми діяльності. Опосередкованість світоглядного відображення різними формами суспільної свідомості, зокрема мистецтвом, дозволяє розглядати *художній світогляд особистості* як один з важливих аспектів її загальної світоглядної культури.

На основі теоретичного аналізу мистецтвознавчої літератури (В.Дільтей, Л.Закс, М.Каган, О.Лосев, В.Малахов, Б.Мейлах та ін.) розкрито сутність художнього світогляду особистості через категорії художнього світоуявлення як ідеально-образного та понятійно-теоретичного узагальнення художньо-пізнавального досвіду людини, художнього світовідчуття та художнього світорозуміння як концептуального вираження в мистецтві її емоційно-ціннісного та індивідуально-сміслового

ставлення до світу, а також художнього світовідношення як способу художньо-образного відтворення, збагачення та розвитку культурного досвіду людства в різних видах художньої діяльності.

Узагальнення психолого-педагогічних досліджень, присвячених вивченню структури особистісно-професійних якостей педагога-музиканта (Е.Абдуллін, В.Орлов, О.Олексюк, Г.Падалка, Л.Рапацька, О.Ростовський, О.Рудницька, А.Щербакова, О.Щолокова та ін.) дозволило обґрунтувати необхідність формування цілісного художнього світогляду майбутніх учителів музики. Названі науковці стверджують, що в світлі новітніх інтеграційних процесів урок музики в сучасній школі набуває статусу уроку мистецтва. Це вимагає актуалізації поліхудожнього та культурологічного контексту музично-історичної освіти студентів вищих навчальних закладів з метою оптимального розвитку у них методичних навичок педагогічної проєкції мистецтвознавчої інформації відповідно до завдань їх подальшої професійної діяльності.

Урахування вищевказаних феноменологічних характеристик художньо-світоглядної свідомості та специфіки сучасної музично-педагогічної практики дало підстави для визначення змісту художнього світогляду вчителя музики як *узагальненої системи його мистецьких знань, художніх цінностей та художньо-педагогічних принципів, що забезпечує ефективність його особистісної самореалізації в професійній діяльності.*

Відповідно було виокремлено такі структурні компоненти художнього світогляду вчителя музики:

- *гносеологічний*, представлений художньою картиною світу, яка ґрунтується на мистецтвознавчому тезаурусі вчителя музики;
- *аксіологічний*, представлений художніми цінностями, які визначаються емоційно-ціннісним ставленням особистості до явищ художньої культури;
- *праксеологічний*, представлений принципами художньо-педагогічної діяльності вчителя музики, які формуються на основі його фахової, психолого-педагогічної та методичної підготовки.

Окреслена інтегральна сутність художнього світогляду особистості вимагає застосування в педагогічному керівництві його формуванням цілісного підходу, здатного забезпечити комплексний вплив на становлення всіх його компонентів. Одним з оптимальних шляхів вирішення зазначеного завдання є впровадження у фахову підготовку майбутніх учителів музики *культурологічного підходу*, оскільки він спрямований на системний розвиток гностичних, аксіологічних та праксичних складових їх професійної культури. Узагальнення педагогічних концепцій культурологічного підходу (А.Валицька, Г.Гайсіна, В.Доманський, Л.Кондрацька, В.Маслов, Л.Настенко, О.Шевнюк, О.Щолокова) дозволило виокремити такі його провідні

принципи: культуровідповідності, особистісної орієнтації, аксіологізму, діалогізму, полікультурності, інтегративності, діяльності.

Сприятливі умови для реалізації цих принципів створюються в процесі вивчення музично-історичних дисциплін, які є однією з найважливіших складових фахової підготовки педагога-музиканта. Предметний зміст історії музики, в якому узагальнену панораму еволюції музичного мистецтва представлено в широкому контексті становлення художньої культури людства, постає оптимальним ґрунтом для розширення та фундаменталізації мистецтвознавчого тезаурусу студентів, актуалізації його ціннісно-сислового наповнення та педагогічної спрямованості.

Аналіз теоретичного та практичного доробку сучасної музичної педагогіки (В.Кряжевських, Г.Побережна, Н.Провозіна, Л.Рапацька, Л.Романова та ін.) дав змогу виділити такі дидактичні моделі музично-історичної освіти: культурно-історична, контекстна, жанрово-стильова, культурно-антропологічна, культуротворча. Спрямованість їх організаційно-методичного забезпечення на розвиток окремих аспектів професійної культури майбутніх учителів музики послаблює його продуктивність щодо формування у них цілісного художнього світогляду. Подолання цієї суперечності уможлиблюється через актуалізацію комплексного культурологічного потенціалу музично-історичних дисциплін, який дозволяє одночасно впливати на ефективне становлення гносеологічного, аксіологічного та праксеологічного компонентів художнього світогляду студентів.

У другому розділі – **“Організаційно-методична система формування художнього світогляду майбутнього вчителя музики в процесі вивчення музично-історичних дисциплін”** – визначено критерії, показники та рівні сформованості художнього світогляду майбутніх учителів музики, обґрунтовано систему організаційно-методичного забезпечення процесу формування їх художнього світогляду в ході вивчення музично-історичних дисциплін, представлено методику та аналіз результатів констатувального та формувального експериментів.

Відповідно до завдань художньо-педагогічної діяльності вчителів музики та обґрунтованої компонентної структури їх художнього світогляду було визначено такі *критерії* його сформованості: *гностичний* (опанування системою узагальнених мистецьких знань), *аксіологічний* (особистісне осягнення ціннісно-сислового змісту мистецтва), *діяльнісний* (володіння принципами та формами художньо-педагогічної діяльності). Конкретизація їх *показників* на рівні знання, розуміння, застосування, а також аналізу та синтезу уможливила діагностування взаємодії компонентів художнього світогляду студентів на всіх рівнях діяльності.

Зазначене дозволило виокремити три рівні сформованості художнього світогляду майбутніх учителів музики. *Елементно-репродуктивний рівень* характеризується обмеженістю, невпорядкованістю мистецтвознавчого тезаурусу та формалізованістю художніх цінностей

студента, що зумовлює його здатність до відтворення лише розрізнених елементів понятійно-категоріального змісту мистецтвознавства та переважну індіферентність в художньо-педагогічному спілкуванні. *Концептуально-продуктивний рівень* позначений достатньо розвиненим і структурованим мистецтвознавчим тезаурусом та ієрархізованою системою художніх цінностей з пріоритетом музичного мистецтва, що виявляється у стійких художньо-пізнавальних інтересах майбутнього вчителя та його готовності до концептуальної художньо-педагогічної інтерпретації музичних творів. *Методологічно-творчий рівень* специфічний системністю та поліхудожньою спрямованістю мистецтвознавчого тезаурусу, його ґрунтуванням на ціннісно-сміслових домінантах художньої та педагогічної культури, що уможлиблює самостійну методологічну здатність студента до творчого транспонування мистецьких знань в площину професійно-педагогічної діяльності на засадах діалогічного суб'єкт-суб'єктного підходу.

Для проведення констатувального експерименту було розроблено анкету матричного типу, спрямовану на встановлення ступеня структурованості та цілісності художнього світогляду майбутніх учителів. Її специфіка полягає в комплексній актуалізації історичного, атрибутивного та культурологічного контексту художніх цінностей студентів в різних видах мистецтва.

Результати констатувального експерименту, до якого було залучено 317 студентів I-IV курсів, виявили недостатній рівень культурологічної цілісності їх художнього світогляду. Про це свідчить переважання монохудожньої спрямованості мистецтвознавчого тезаурусу майбутніх учителів та редукція його ціннісно-сміслового наповнення, що зумовлено домінуванням вузькопредметного підходу та технологічних аспектів у їх фаховій підготовці. Елементно-репродуктивний рівень сформованості художнього світогляду зафіксовано у 46,4% опитуваних, концептуально-продуктивний – у 45,1%, методологічно-творчий – у 8,5%.

Якісний та кількісний аналіз отриманих діагностичних даних виступив основою моделювання змістових та процесуальних аспектів формувального експерименту. Він полягав у перенесенні моделі культурологічно спрямованої організаційно-методичної системи формування художнього світогляду студентів у нормативне середовище навчального курсу “Історія зарубіжної музики”. Вибір останнього був зумовлений полікультурною насиченістю його предметного змісту, що постає оптимальним підґрунтям для розширення, систематизації та педагогічної проєкції мистецьких знань майбутніх учителів музики. Інноваційність пропонованої моделі визначається забезпеченням наскрізного педагогічного впливу на комплексний розвиток гносеологічного, аксіологічного та праксеологічного компонентів художнього світогляду студентів в ході їх музично-історичної освіти.

Відповідно до названих структурних компонентів художнього світогляду вчителя музики в розробленій організаційно-методичній системі було виокремлено інтегрально-гностичну, аксіологічно-рефлексивну та практично-творчу складові.

Інтегрально-гностична складова спрямовувалась на систематизацію мистецтвознавчого тезаурусу студентів як основи гносеологічного компонента їх художнього світогляду і містила такі елементи:

- *структурно-змістовий блок* – реалізація послідовно-історичного, паралельно-синхронного та територіально-типологічного підходів у структуризації змісту музично-історичних дисциплін через акцентування соціокультурних детермінант його розвитку, кроскультурних паралелей між західноєвропейською та українською музикою, типологічних особливостей музичної культури Сходу і Заходу (метод структуризації);

- *інтегративно-поліхудожній блок* – концентрична організація предметного матеріалу тематичних складових лекційного курсу за методологією голографічного підходу, яка дозволяє інтегрувати культурологічний, мистецтвознавчий та музично-історичний дискурси на основі універсальної картини світу (метод голографічної інтеграції);

- *проблемно-евристичний блок* – застосування методів проблемно-евристичного навчання, спрямованих на узагальнення, систематизацію та педагогічну проекцію мистецьких знань студентів: самостійне тлумачення ключових понять курсу, різнопланова систематика базових одиниць навчальної інформації, формулювання запитань до предметного змісту курсу, робота з опорними конспектами, побудова синквейну (проблемно-евристичний метод).

Аксіологічно-рефлексивна складова пропонуваної організаційно-методичної системи спрямовувалась на концептуалізацію емоційно-ціннісного ставлення студентів до мистецтва як основи аксіологічного компонента їх художнього світогляду і містила такі елементи:

- *асоціативно-метафоричний блок* – актуалізація фонду художньо-асоціативних уявлень студентів щодо музичних творів за допомогою психотехнічних методик (асоціативно-метафоричний метод);

- *соціоігровий блок* – акцентування специфіки різних видів мистецтва за допомогою соціоігрових методик через реалізацію художнього імпульсу музичних образів в літературній, драматичній, пластичній, зображальній творчості (ігровий метод);

- *концептуально-смісловий блок* – концептуалізація художньо-сміислової рефлексії студентів шляхом оцінювання музичних творів за бінарною системою естетичних координат та складання твору “Історія мого музичного життя” (бінарно-оцінювальний та автобіографічний методи).

Практично-творча складова розробленої моделі спрямовувалась на формування у майбутніх учителів принципів художньо-педагогічної діяльності як основи праксеологічного компонента їх художнього світогляду і містила такі елементи:

- *конструктивно-інформаційний блок* – різноманітні форми критичної роботи з мистецтвознавчою інформацією (конструктивно-інформаційний метод);

- *творчо-комунікативний блок* – моделювання ситуацій художньо-педагогічного спілкування в аналізі-інтерпретації музичних творів, позиційних дискусіях, художньо-просвітницьких проектах (методи моделювання, дискусії, проектів);

- *методологічно-рефлексивний блок* – створення алгоритмів художньо-педагогічної діяльності та узагальнення особистого інформаційно-методичного фонду студентів (метод нормотворчості).

Підсумкове діагностування у формувальному експерименті ґрунтувалось на контент-аналізі художньо-педагогічних текстів студентів. Ця методика дозволяє одночасно виявити когнітивну складність мистецтвознавчого тезаурусу майбутніх учителів музики, смислове наповнення їх художньо-ціннісних орієнтацій та присутність у них установки на діалогічну стратегію художньо-педагогічної діяльності.

Аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи здійснювався шляхом порівняння стану сформованості художнього світогляду у студентів експериментальної та контрольної груп (відповідно 107 та 110 студентів I, II, IV курсів денного та заочного відділень профільних факультетів Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова та Бердянського державного педагогічного університету) на початку й в кінці формувального експерименту (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка формування художнього світогляду студентів

Рівні	Експериментальна група				Контрольна група			
	Початок експерименту		Кінець експерименту		Початок експерименту		Кінець експерименту	
	а	%	а	%	а	%	а	%
Елементно-репродуктивний	51	47,7	31	29	52	47,3	49	44,5
Концептуально-продуктивний	49	45,8	62	57,9	50	45,4	52	47,3
Методологічно-творчий	7	6,5	14	13,1	8	7,3	9	8,2
Всього	107	100	107	100	110	100	110	100

Наявність статистично підтвердженої позитивної динаміки в функціональних проявах художнього світогляду студентів експериментальної групи порівняно з представниками

контрольної групи свідчить про правомірність висунутої гіпотези та ефективність реалізованих в розробленій методиці педагогічних умов становлення цілісного художнього світогляду майбутніх учителів музики в процесі вивчення музично-історичних дисциплін, а саме:

- забезпечення комплексного розвитку всіх компонентів художнього світогляду студентів на засадах культурологічного підходу до вивчення курсу історії музики;
- інтеграція та систематизація музично-історичних, поліхудожніх і культурологічних знань майбутніх учителів на основі методів проблемно-евристичного навчання;
- актуалізація емоційно-ціннісного ставлення студентів до музичних творів за допомогою ігрових методів;
- орієнтація творчої активності майбутніх учителів на ситуації професійної діяльності шляхом їх навчального моделювання в ході опанування музично-історичних дисциплін.

Висновки

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення проблеми формування художнього світогляду майбутніх учителів музики, що знайшло відображення в обґрунтуванні, розробці та експериментальній перевірці організаційно-методичної системи, спрямованої на забезпечення зазначеного процесу в ході вивчення музично-історичних дисциплін на засадах культурологічного підходу.

Результати теоретичного і експериментального дослідження підтвердили гіпотезу, на якій воно ґрунтується, засвідчили вирішення поставлених завдань і дали підстави для таких висновків:

1. На основі аналізу сучасної освітньої практики, філософської та психолого-педагогічної літератури доведено актуальність проблеми формування художнього світогляду майбутніх учителів музики як необхідного компонента їх особистісної структури, гностичного, аксіологічного та методологічного базису їх художньо-педагогічної діяльності, що забезпечує цілісність їх професійного становлення та його культуротворчу спрямованість.

2. Теоретичний аналіз наукових джерел дозволив конкретизувати сутність художнього світогляду особистості через категорії художнього світоуявлення, художнього світовідчуття, художнього світорозуміння та художнього світовідношення. Це дало підстави для визначення змісту художнього світогляду вчителя музики як узагальненої системи його мистецьких знань, художніх цінностей та художньо-педагогічних принципів, що забезпечує ефективність його особистісної самореалізації в професійній діяльності.

Предметно-структурний аналіз художнього світогляду вчителя музики дозволив обґрунтувати інтегральну єдність його гносеологічного (художня картина світу), аксіологічного

(художні цінності) та праксеологічного (принципи художньо-педагогічної діяльності) компонентів. Вказана багатоаспектність досліджуваного феномена зумовила необхідність відповідних взаємозв'язків в цілісній структурі організаційно-методичної системи його формування.

3. Розкриті в дослідженні педагогічні принципи культурологічного підходу (культуровідповідність, особистісна орієнтованість, інтегративність, аксіологізм, діалогізм, полікультурність, діяльність), на засадах якого організовується вивчення музично-історичних дисциплін, визначають їх концептуальну спрямованість на системний розвиток гностичних, аксіологічних та праксичних складових професійної культури студентів вищих навчальних закладів. З огляду на це аргументовано продуктивність культурологічного підходу як фактору становлення цілісного художнього світогляду майбутнього вчителя музики в ході його фахової підготовки.

4. Конкретизація предметного змісту музично-історичних дисциплін, дозволила стверджувати його ефективність для формування художнього світогляду студентів. Акцентування культурологічного потенціалу навчального курсу історії музики сприяє розширенню та фундаменталізації мистецтвознавчого тезаурусу майбутніх учителів, актуалізації їх художніх цінностей та становленню у них провідних принципів художньо-педагогічної діяльності.

5. На основі обґрунтованої системи критеріїв (гностичний, аксіологічний, діяльнісний) та показників сформованості художнього світогляду майбутніх учителів музики виокремлено елементно-репродуктивний, концептуально-продуктивний та методологічно-творчий рівні його функціонування. Констатувальним експериментом зафіксовано недостатній ступінь цілісності художнього світогляду студентів, який характеризується монохудожнім дисбалансом їх мистецтвознавчого тезаурусу та редукцією його ціннісно-сміслового наповнення (елементно-репродуктивний рівень – 46,4% опитуваних, концептуально-продуктивний – 45,1%, методологічно-творчий – 8,5%).

6. На засадах культурологічного підходу розроблено та експериментально перевірено організаційно-методичну систему формування художнього світогляду майбутніх учителів музики в процесі вивчення музично-історичних дисциплін, яка функціонує на основі взаємозв'язків її складових: інтегрально-гностичної (систематизація мистецьких знань студентів – методи структуризації, голографічної інтеграції, проблемно-евристичний метод), аксіологічно-рефлексивної (концептуалізація емоційно-ціннісного ставлення студентів до творів мистецтва – асоціативно-метафоричний, ігровий, бінарно-оцінювальний, автобіографічний методи), практично-творчої (формування принципів художньо-педагогічної діяльності – конструктивно-інформаційний метод, методи моделювання, дискусії, проєктів, нормотворчості).

Результати формувального експерименту підтвердили продуктивність запропонованої організаційно-методичної системи на підставі позитивної динаміки стану сформованості

художнього світогляду студентів експериментальної групи порівняно з представниками контрольної (елементно-репродуктивний рівень відповідно 29% і 44,5%; концептуально-продуктивний рівень – 57,9% і 47,3%; методологічно-творчий – 13,1% і 8,2%).

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів окресленої проблеми та засвідчує необхідність подальшого її розроблення за такими основними напрямками: дослідження індивідуально-психологічних факторів формування художнього світогляду особистості, впровадження культурологічного підходу в організаційно-методичне забезпечення музично-теоретичних дисциплін та виконавської підготовки студентів, вплив педагогічної практики на становлення художнього світогляду майбутніх учителів музики.

Основні положення дисертації відображено у таких публікаціях:

1. Васильковська К.М. Соціоігрові методики в курсі “Українська і зарубіжна культура” // Мистецтво та освіта. – 2002. - №1. – С. 39-40.

2. Васильковська К.М. Теоретико-методологічні основи формування художнього світогляду майбутнього вчителя музики // Теорія та методика мистецької освіти: Збірник наукових праць. – К.: НПУ, 2004. – Вип.5. – С. 58-64.

3. Васильковська К.М. Структура та функції художнього світогляду майбутнього вчителя музики // Наукові записки: Збірник наукових статей Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. – К.: НПУ ім.М.П.Драгоманова, 2004. – Вип.LVI (56). – С. 48-55.

4. Васильковська К.М. Методична система формування художнього світогляду майбутнього вчителя музики в процесі вивчення музично-історичних дисциплін // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2004. - №2. – С. 37-43.

5. Васильковська К.М. Організація пізнавальної діяльності студентів на засадах культурологічного підходу // Мистецтво та освіта. – 2004. – №2. – С. 7-11.

6. Васильковська К.М. Психолого-педагогічні основи формування художнього світогляду майбутнього вчителя музики // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2005. - №1. – С. 119-127.

7. Васильковська К.М. Культурологічний підхід як засіб формування художнього світогляду майбутнього вчителя музики // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Серія 16. Творча особистість вчителя: проблеми теорії і практики: Збірник наукових праць. – Вип.3 (13). – К.:НПУ, 2005. – С. 8-11.

8. Васильковська К.М. Формування художнього світогляду майбутнього вчителя музики в процесі вивчення музично-історичних дисциплін // Мистецька освіта в контексті європейської

інтеграції: теоретичні та методичні засади розвитку / Тези міжнародної наукової конференції (30 червня - 2 липня 2004 р.). – Київ-Суми, 2004. – С. 94-96.

9. Васильковська К.М. Художній світогляд як цінність сучасної мистецько-педагогічної освіти // Художня освіта і суспільство XXI століття: духовні, культурологічні, мистецькі виміри (22-23 жовтня 2004 р.): Зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. – К., 2004. – С. 105-108.

10. Васильковська К.М. Зміст професійної освіти як фактор формування художнього світогляду майбутнього вчителя музики // Теоретичні та методичні засади неперервної мистецької освіти: Зб. матеріалів науково-методологічного семінару. – Чернівці: Зелена Буковина, 2005. – С. 55-57.

11. Історія музики. Навчальна програма для студентів вищих педагогічних навчальних закладів / Укладач Васильковська К.М. – К.: НПУ, 2005. – 38 с.

Васильковська К.М. Формування художнього світогляду майбутнього вчителя музики в процесі вивчення музично-історичних дисциплін. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика навчання музики і музичного виховання. – Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, Київ, 2006.

У дисертації розроблено та обґрунтовано організаційно-методичну систему формування художнього світогляду майбутнього вчителя музики в процесі вивчення музично-історичних дисциплін на засадах культурологічного підходу. Здійснено теоретичний аналіз сутності, змісту та структури художнього світогляду вчителя музики. Розкрито педагогічний потенціал культурологічного підходу у формуванні художнього світогляду студентів вищих навчальних закладів. Конкретизовано роль музично-історичних дисциплін як фактору становлення художнього світогляду майбутніх учителів музики в системі їх фахової підготовки. Встановлено критерії, показники та рівні сформованості художнього світогляду майбутніх учителів музики. Впроваджено в практику вищих навчальних закладів організаційно-методичну систему формування художнього світогляду студентів у процесі вивчення музично-історичних дисциплін та визначено основні педагогічні умови її ефективності.

Ключові слова: художній світогляд, учитель музики, музично-історичні дисципліни, культурологічний підхід.

Васильковская Е.Н. Формирование художественного мировоззрения будущего учителя музыки в процессе изучения музыкально-исторических дисциплин.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика обучения музыке и музыкального воспитания. – Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова, Киев, 2006.

В диссертации разработана организационно-методическая система формирования художественного мировоззрения будущего учителя музыки в процессе изучения музыкально-исторических дисциплин на основе культурологического подхода.

Актуальность проблемы формирования художественного мировоззрения будущих учителей музыки обусловлена необходимостью обеспечения целостности их личностно-профессионального становления в высшем учебном заведении.

Художественное мировоззрение учителя музыки рассмотрено как обобщенная система его искусствоведческих знаний, художественных ценностей и принципов художественно-педагогической деятельности, которая определяет содержание и характер его личностной самореализации в профессии. Соответственно в структуре художественного мировоззрения учителя музыки выделены гносеологический, аксиологический и праксеологический компоненты.

В контексте указанной интегральной сущности художественного мировоззрения личности обоснована продуктивность культурологического подхода в его формировании. Воплощение ведущих принципов культурологического подхода (культуросообразности, личностной ориентированности, аксиологизма, диалогизма, поликультурности, интегративности, деятельности) в организационно-методическом обеспечении предметно-профессиональной подготовки будущих учителей музыки позволяет достичь комплексности педагогических воздействий на целостное развитие их художественного мировоззрения в единстве его гносеологического, аксиологического и праксеологического компонентов. Теоретически доказано, что актуализация культурологического потенциала музыкально-исторических дисциплин способствует расширению и фундаментализации искусствоведческого тезауруса студентов, акцентированию его ценностно-смыслового наполнения и профессионально-педагогической направленности.

Разработанная на основе культурологического подхода организационно-методическая система формирования художественного мировоззрения будущих учителей музыки в процессе изучения музыкально-исторических дисциплин построена на взаимосвязанном функционировании ее составляющих: интегрально-гностической (систематизация искусствоведческих знаний студентов – методы структуризации, голографической интеграции и проблемно-эвристического обучения), аксиологически-рефлексивной (концептуализация эмоционально-ценностного отношения студентов к произведениям искусства – ассоциативно-метафорический, игровой, бинарно-оценивающий, автобиографический методы) и практически-творческой (формирование принципов художественно-педагогической деятельности – конструктивно-информационный метод, методы моделирования, дискуссии, проектов, нормотворчества).

На основе исследовательско-экспериментальной работы апробированы критериально-уровневые характеристики сформированности художественного мировоззрения

будущих учителей музыки, а также определены основные педагогические условия эффективного управления его становлением в ходе их музыкально-исторической подготовки: обеспечение комплексного развития всех компонентов художественного мировоззрения студентов путем реализации принципов культурологического подхода в организационно-методическом обеспечении музыкально-исторических дисциплин; систематизация и интеграция музыкально-исторических, искусствоведческих, культурологических знаний будущих учителей с использованием методов проблемно-эвристического обучения; актуализация эмоционально-ценностного отношения студентов к музыкальным произведениям с помощью игровых методов, ориентация творческой активности будущих учителей на ситуации профессиональной деятельности путем их учебного моделирования в процессе изучения истории музыки.

Ключевые слова: художественное мировоззрение, учитель музыки, музыкально-исторические дисциплины, культурологический подход.

Vasilkovska K.M. The formation of the future teacher's of music artistic world outlook in the process of the musical-historical disciplines' study. – Manuscript.

The dissertation in getting a candidate degree in pedagogical sciences in speciality 13.00.02 – theory and methods of music teaching. – The National Pedagogical University named after M.P.Dragomanov, Kiev, 2006.

In the dissertation the organization-methodical system of the formation of the future teacher's of music artistic world outlook in the process of the musical-historical disciplines' study on the culturological approach foundation are elaborated and substantiated. Basing on theoretical research of the world outlook's phenomenon the essences and the structure of the artistic world outlook of teacher of music has been concretized. There has been exposed the culturological approach's possibility in the formation of the whole artistic world outlook of the students. There has been updated the role of musical-historical disciplines as a factor of the development of the artistic world outlook of the future teacher's of music. There has been approved the system of the indexes, criteria and levels of the students form of the artistic world outlook. There has been introduced into the practice of higher school the organization-methodical system of the formation of the future teacher's of music artistic world outlook in the process of the musical-historical disciplines' study and also has been determined the pedagogical conditions of its efficiency.

Key words: artistic world outlook, teacher of music, musical-historical disciplines, culturological approach.